

X. Gerede Hadis Meclisi: “Hadislerde Metin ve Muhtevâ Tahlîli” 10-11 Aralık 2011, Üsküdar, İSTANBUL

Bu yıl onuncu kez düzenlenen Gerede Hadis Meclisi son kez akdedilmesi sebebiyle Gerede yerine İstanbul’da İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) konferans salonunda gerçekleştirildi. Arap dünyası ve Batı’dan iştirakçilerin de yer aldığı bu yılki toplantı altı oturum hâlinde gerçekleştirildi. Hadis meclisinin İstanbul’da gerçekleştirilmesi önceki toplantılara nispetle daha bu konuda daha müsâmahakâr davranılması sebebiyle çok sayıda lisansüstü öğrencinin de iştirak etmesi toplantıya ayrı bir zenginlik kattı.

Açılış oturumunda Prof. Dr. Ahmet Keleş’in Kur’ân-ı Kerîm tilâvetinin ardından, açılış konuşmasını Prof. Dr. M. Yaşar Kandemir yaptı ve konuşmasında hadis ilmi ile meşguliyetin çok önemli bir ayrıcalık olduğunu, halkın teveccühüne mazhar olmanın vâsıtası olduğunu, akademik çalışmalar yanında cami derslerini de ihmâl etmememiz gerektiğini vurguladı. İSAM başkanı Prof. Dr. Mehmet Akif Aydın’ın kısa değerlendirmelerinin ardından Prof. Dr. Bünyamin Erul’un selâmlama konuşmaları yer aldı. Organize heyeti adına Sayın Erul, on yıl boyunca Gerede Hadis Meclisleri’nde ele alınmış konulara işaret ettikten sonra bu yılki meclisi 19 Nisan 2011 tarihinde vefat eden Prof. Dr. Talat Koçyiğit’e ithaf ettiklerini ifade etti.

I. Oturumda Prof. Dr. Bünyamin Erul’un başkanlığında “İslâm Âleminde ve Batı Dillerinde Metin Tenkîdi Çalışmaları” genel başlığı altında üç tebliğ sunuldu. İlk olarak Prof. Dr. Enbiya Yıldırım’ın daha çok konuya dair literatüre yer verdiği “Türkiye’de Metin ve Muhteva Tenkîdi” başlıklı, ikinci olarak Katar Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Abdülcebâr Sa’îd’in, yirmi beş çalışmadan hareketle Arap âleminde metin tenkîdi çalışmalarına dair bilgiler içeren “Dirâsâtü nakdi’l-mütün li’l-ehâdis ve muhtevâhâ fi’l-‘âlemi’l-‘Arabî (Ru’ye Nakdiyye)” başlıklı, son olarak da Edinburg Üniversitesi’nde görev yapan Prof. Dr. Andreas Görke’nin, Batı’da bu alanda yapılmış çalışmalar hakkında bilgiler ihtiva eden “Matn Criticism in Western Studies of Hadîth” başlıklı tebliği yer aldı. Kendi ülkeleri açısından diğer iki tebliğcinin yaptığı gibi, Sayın Görke de tebliğinde Batı’da yapılan hadis çalışmalarının tarihî seyrini

ortaya koyup, bu çalışmaların temel vasfının şüpheli bir perspektiften yaklaşma olduğu tespitinde bulundu. Bununla birlikte oryantalistlerin yaptığı çalışmaların aynı nitelikte olmadığını, bütün müsteşriklerin İslâm'a karşı bir tutum içerisinde olmadığını, farklı görüşleri savunan kişilerin de bulunduğunu ifade etti.

Oturumun ilk müzakerecisi Selahattin Polat, hadisçilerin gelenekçi-çağdaş şeklinde ayırmanın Oryantalizmin etkisiyle şekillenen bir ayırım olduğunu vurguladıktan sonra, Batıların 'metin tenkidi' ifadesini kendi kutsal metnindeki tashih ve tashifler karşılığında kullandıklarını, düşündüğümüz mananın hadis kaynaklarında geçen ihtilâf ve teâruz terimleriyle ifade edilmesinin doğru olacağını, mutlaka Batılı bir dil kullanılacaksa da bunun muhtevasının tespit edilerek kullanılması gerektiğini ifade etti. İkinci müzakereci Özcan Hıdır da Sayın Polat'ın söylediklerine iştirak ettiğini ve Batı'da bizâtihi yaşayarak bu hususları tecrübe ettiğini ifade etti. Bir diğer müzakereci Ahmet Yücel, kültürler arası iletişimin gelişmesi açısından akademik çalışmalara 'tercüme kitap' kategorisinin de dâhil edilmesi ve ayrıca tahkik çalışmalarına ağırlık verilmesi gerektiğini vurguladı. Öte yandan Sayın Yücel, metin tenkidinin hadisçiler, metin tahlilinin de ehl-i re'y ve mu'tezile tarafından yapıldığını dile getirdi.

II. Oturumda Prof. Dr. Kemal Sandıkçı'nın başkanlığında "İslâm Bölgelelerinde ve Mezheplerinde Hadis Tenkidi" genel başlığı altında biri Pakistan, biri Malezya sonuncusu da Lübnan'dan olan üç tebliğ sunuldu. Prof. Dr. Khalid Zafarullah Daudi'nin "Pakistan'daki Hadis Tenkidi Çalışmaları" konulu tebliği Mehmet Sait Toprak tarafından özetlendikten sonra ikinci olarak Malezya'dan Prof. Dr. Habeeb Rahman Ibramsa "Malezya'da Hadis Tenkidi Çalışmaları ve Malezyalı Âlimlerin Hadis Metnine Yaklaşımları" konusunda İngilizce olarak hazırladığı tebliği sundu. Oturumun son tebliğcisi Lübnan'dan katılan Haydar Hubbullâh da, "Cuhûdu Nakdi'l-Ehâdis 'inde'l-Îmâmiyye" başlıklı tebliğinde metin tenkidi bağlamında Şii muhaddislere yönelik ciddi eleştirilerde bulundu.

İlk müzakereci Prof. Dr. Cemal Sofuoğlu, Sayın Hubbullâh'ın eğer Şi'a muhaddisleri hakkında söylediklerinde eğer takiyye yapmıyorsa takdire şayan bir tavır sergilediğine vurgu yaptı. İkinci müzakereci Prof. Dr. Bilal Saklan da metin tenkidinde asıl olanın hüsn-i niyyet ve hadisleri ihmal yerine i'mâli olduğunu, tenkit faaliyetlerinde aceleci davranmak yerine teenniyle hareket edilmesi gerektiğini, mirasyedilikten vazgeçilerek bu kıymetli mirasın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerektiğine işaret etti. Üçüncü müzakereci Bekir Kuzuşli ise Hubbullâh'ın Şi'a'ya yönelik eleştirileri bağlamında, Şi'a'ya ait hadis kaynaklarındaki isnadların bile tenkit edilmesi müsâmaha ile karşılanmazken, metin tenkidine yönelik bu tür yaklaşımların nasıl değerlendirileceğini sorguladı. Bir diğer müzakereci Yusuf Ziya Keskin ise, önceki konuşmacıların vurguladığı hususların önemine vurgulayıp mezun olan lisans öğrencilerin lisansüstüne yönlendirilmesinin önemine işaret etti.

III. Oturumda Prof. Dr. Selahattin Polat'ın başkanlığında "Metnin Sübûtu ve Rivâyetin Seyri" genel başlığı altında ilk olarak Arap dünyasından metin tenkîdine dair çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Salâhuddîn İdlîbî "İhtilâfu turuki'r-rivâyât raf'an ve vakfen fi dav'i kavâ'idî'l-i' lâl ve nakdî'l-metn" başlıklı tebliğinde Buhârî ve Müslim'in eserlerindeki hadisleri tenkide tabi tutarken, müelliflerin asıl rivâyetleri desteklemek maksatlı olarak kaydettikleri munkatî ve mürsel hadisleri dikkate alarak tenkit edilmesinin zaruretine işaret etti. İkinci olarak Prof. Dr. Yâsir Şimâlî, "eş-Şubeh beyne'l-mütûn ve eseruhû fi nakdî'lehâdis" başlıklı tebliğinde muhaddislerin hadisle âşinâlıkları dolayısıyla, hadislerin üslûbundan hareketle metnin aidiyetini tespit edebildiklerini, buradan hareketle metne yoğunlaşp şâzlık veya illetlilik gibi kusurları tespit ettiklerini vurguladı. Bir diğer tebliğci Yard. Doç. Dr. Yusuf Suiçmez ise "Metnin Anlaşılması ve İnşasında Sikanın Ziyâdesi" adlı tebliğinde metindeki ziyadenin tespiti için kronolojik okuma ve aklî olarak metne bakmanın zaruretine işaret etti. Bunun üzerine Prof. Dr. Selahattin Polat, ziyâdetü's-sika'nın kabul edilmesi ile müdrec notların reddedilmesi gerçeği arasında bir çelişkinin olduğuna ve ziyâdetü's-sika tabirinin hadis ilmüne fıkıhçılarca dâhil edildiğini düşündüğünü ifade etti. Yapılan konuşmaları müzakere bağlamında Ahmet Keleş'in hocasının söylediklerinin nihai görüşleri olmadığını düşündüğünü söylemesi üzerine Polat, görüşlerinin otuz yıldır çalıştığı metin tenkîdi tetkiklerinin bir neticesi olduğunu kaydetti. Müzakere talebinde bulunan Bünyamin Erul da İdlîbî'ye senedsiz bir rivâyetin metin tenkîdinin nasıl yapılacağı, İbn Mes'ûd'un yanlış aktarma korkusuyla merfû rivâyeti kendi sözü gibi naklettiği, metin tenkîdinin geri plâna itildiği gerçeğine ne cevap vereceği, kelime-i şehâdet getirmek isteyen Firavun'un ağzına Cebraîl'in toprak doldurması rivâyetlerini nasıl anlamak gerektiği gibi sorular yöneltti. Tebliğcilerin kısa kısa cevaplarının ardından oturum sona erdi.

İkinci gün sabah başlayan **IV. Oturumda** Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal başkanlığında "Muhtevâ Tahlîli, Metnin Delâleti, Metin-Olgu İlişkisi" genel başlığı ele alındı. İlk olarak Doç. Dr. Mehmet Özşenel "Ebû Yûsuf'ta Muhtevâ Tenkîdi Düşüncesi ve Dayanakları" konulu tebliğinde metin tenkîdi yerine muhtevâ tenkîdi tabirinin daha yerinde olduğunu vurgulayıp Hanefî mezhebinin muhtevâ tenkîdini nasıl yaptıklarını ortaya koydu. İkinci olarak Doç. Dr. Halis Aydemir "Metnin Anlaşılmasında Tebvîb ve Tasnîfin Rolü" konulu tebliğinde İbn Hibbân'ın *et-Tekâsîm ve'l-envâ*'da izlediği yöntemi ve görüşüne dikkat çekip okuyucuyu yönlendirmek ve yanlış anlamaları önlemek için yöntemi nasıl kullandığını belirtti. Oturumun son tebliğcisi Dr. Suat Koca ise Hadis ve Kültürel Bağlam (Mesh/Metamorfoz Konulu Bir *Sahîhayn* Rivayeti Çerçevesinde)" başlıklı tebliğinde "İsrâiloğulları'ndan bir topluluğun fareye dönüştüğü ..." rivâyetinin senedi itibarıyla sahih metninin anlaşılması konusunda ise farklı kanaatlerin serdedildiğine işaret etti. Sunulan tebliğlere dair kısa müzakerelerin ardından oturum sona erdi.

V. Oturumda Prof. Dr. İsmail Lütfi Çakan'ın başkanlığında "Metin İnşasının İmkânı ve Yöntemi" genel başlığı altında Yard. Doç. Dr. Ayşe Esra Şahyar "Metin İnşâî ve Nesâî" konulu tebliğinde müellifin konuya dair tespitlerine yer verip onun hakkında Sayın Çakan'ın da işaret ettiği üzere, Goldziher'in söylediği Nesâî küçük şeylerin adamı" değerlendirmesini yalanlarcasına güçlü bir tebliğ sundu. İkinci olarak Prof. Dr. Selçuk Coşkun "Metin İnşasının Teorik ve Pratik Problemleri Üzerine Bazı Mülâhazalar" başlıklı tebliğinde inşâ eyleminin hadis metnini teflik ile birleştirmenin bir tür cem' faaliyeti olduğuna dikkat çekti. Son olarak Yard. Doç. Dr. Ali Kuzudişli, "Rivayetlerde Sarmal Özellik" başlığını verdiği tebliğini sundu. Çok sayıda katılımcının değerlendirmelerini sunduğu kısa müzakerelerin ardından oturum sona erdi.

VI. Değerlendirme Oturumunda ilk olarak Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu, böylesi çalışmaların belirli konulara dair çalıştaylar şeklinde plânlanmasının daha uygun olacağına ve ülkemizde yapılan çalışmaların âlem-i İslâm'a arzının da çok mühim olduğunu vurguladı. İkinci olarak Prof. Dr. Zekeriya Güler Seyyid Hüseyin Nasr'ın "Batı yalanla yaşar, Doğu ise doğrular üzerinde uyur" ifadelerine atıfta bulunarak, bu programın Doğu'nun uyumadığını gösterdiğine işaret etti. Ayrıca geleneksel mirasımızı çok okumamız gerektiğini vurgulayarak bunun bizim kusurlarımızı da gidereceğine dikkat çekti. Selahattin Polat da, bir kez de değerlendirme oturumunda, metin tenkidi kavramının doğru kullanılmasına, varılan sonucun ictihâdiliğine, kazâî hüküm ifade etmediğine, sorunları mutlaka çözmeye kalkışmak yerine tevakkuf etmenin de bir yöntem olduğuna, sâbık âlimlerin muhtevâ tahlili konusunda ihtilâf, teâruz, tezad, teâkus, tebâyün, teannut, tenâzur ... gibi birtakım ifadeler kullandığına ve bunların sadece aykırı kelimesiyle karşılanamayacağına işaret etti. Ayrıca metin tenkidi yaparken Kur'ân'a, Sünnete, akla, vb. aykırı gibi ifadeleri kullanırken neyin kastedildiğine, aykırılık iddiasının kelâm, mantık, felsefe gibi başka alanlarla da ilgisinin bulunduğunu akıldan çıkarmamak gerektiğine vurgu yaptı. Öte yandan yabancı uyruklu tebliğcilerin her biri değerlendirmeleri esnasında, burada yapılan sunumlardan hareketle, Türkiye'de ciddi bir ilmî birikimin bulunduğuna şahit olduklarını ve bu birikimin uluslararası plâtlformlara taşınması gerektiğini dile getirdiler.

Kapanış oturumunu ise, yurt dışında bulunması sebebiyle açılış konuşmasını yapamayan Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez yaptı. Sayın Görmez konuşmasında Suudî Arabistan'da "es-Selâmü Aleyke Eyyühe'n-Nebiyy" adıyla bir çalışma yürütüldüğünü ve bu çalışmayla Allah Resûlü'nün yaşadığı döneme dair beş yüz cilde ulaşan hacimli bir ansiklopedi oluşturulmaya çalışıldığını, bunun yetmiş cildinin yayımlandığını, böylesi bir eserin hadis çalışmaları açısından da faydalı olacağını vurguladı. Ne var ki, Suudî Arabistanlıların bir yandan böyle bir çalışma yürütürken, bir yandan da 1970'li yıllara ait bir belgede, Hz. Peygamber dönemine ait eserleri şirke götürdüğü için yıkma talimatı verdiğini, bu talimat neticesinde de pek çok tarihî mirasın yok

edildiğini, oysa Osmanlıların Haremeyn'e yapılan en küçük bir hizmeti bile göz ardı etmeyip onu gözü gibi koruduğunu, Suudluların sergilediği bu iki uygulamanın çelişki olduğunu söyledi. Daha sonra gündem konusuna dönen Sayın Görmez, hadisin hücciyet sorununun sanıldığı gibi aksine dış değil iç kaynaklı olduğunu, rivâyetlerin tikel değerlendirilmesinin ve bütüncül yaklaşımdan uzak kalınmasının metod sorununu doğurduğunu, ayrıca akademik çalışmalarla diyânî tavrın birlikte yürütülmesinin gerektiğini vurguladı. Önemli sayıda hadisçinin iştiraki ile gerçekleşen ve verimli tebliğ ve müzakerelerin yapıldığı X. Hadis Meclisi ile Gerede Hadis Meclisi geleneği de son bulmuş oldu.

İbrahim HATİBOĞLU, Prof. Dr.,
Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, YALOVA